

Recenzja rozprawy doktorskiej
S. mgr-lic. Doroty Katarzyny Chwiły, *Ojcostwo Boga w Ewangelii*
Janowej w kontekście Targumu Neofiti 1. Analiza egzegetyczno-
teologiczna, Lublin 2024, ss. 360,
napisanej pod kierunkiem ks. prof. Mirosława Stanisława Wróbla.

Rozprawa Siostry Doroty Katarzyny Chwiły posiada jasną, poprawną metodycznie strukturę. Składa się z czterech rozdziałów. Wszystko zostało poprzedzone spisem treści, wykazem skrótów (8 stron) i wstępem (11 stron), a zamknięte zakończeniem (5 stron), bibliografią (40 stron) oraz streszczeniem w języku polskim (2 strony) i angielskim (2 strony) oraz odpowiednio słowami kluczowymi w języku polskim i angielskim.

1. Charakterystyka rozprawy

Omówienie tego punktu należy rozpocząć od bardzo obszernego wstępu, w którym autorka przedstawiła tak problem badawczy (czy raczej pytania badawcze – zob. str. 20), jak i stan badań nad *Targumem Neofiti 1* (zob. str. 21-25), a także nad tematem ojcostwa w Czwartej Ewangelii (zob. str. 25-26), jak również metod, którymi autorka posłużyła się w swojej dysertacji (zob. str. 26-27).

Pierwszy rozdział, zatytułowany „Bóg jako Ojciec w Targumie Neofiti 1” przedstawia zagadnienie ojcostwa Boga w tymże dokumencie. Autorka trafnie podzieliła analizowany materiał na trzy aspekty: transcendentny (Ojciec, który jest w niebie), immanentny (Bóg, który objawia się na ziemi) i społeczny (Bóg wobec synów Izraela). W pierwszym paragrafie Siostra omówiła termin 'b w kontekście modlitwy, woli Ojca oraz pojednania z Ojcem. W drugim paragrafie przeanalizowane zostały takie pojęcia jak *Memra* i *Jaqara Szekina* w kontekście stworzenia, objawienia i zbawienia, a pierwszy dodatkowo w kontekście modlitwy.

Drugi rozdział autorka poświęciła zagadnieniu Bożego ojcostwa w Czwartej Ewangelii i znów uporządkowała analizę według aspektów: transcendentnego, immanentnego i społecznego. Pierwszy paragraf został poświęcony Bogu, który jest w niebie w kontekście modlitwy i woli Ojca. Drugi paragraf mówiący o Bogu, który objawia się na ziemi, skupia się na omówieniu terminów *Logos*, *Doksa*, i *Pneuma hagios* w odpowiednich kontekstach: stworzenia, objawienia, sądu, zbawienia i modlitwy. Oczywiście nie wszystkie konteksty odpowiadają każdemu z analizowanych pojęć, ale autorka dostosowała je odpowiednio do ich zakresu znaczeniowego. W trzecim paragrafie pt. „Bóg wobec wspólnoty Kościoła”, Siostra skupiła się na analizie takich zagadnień jak wybranie (w kontekście umiłowania, świętości, przynależności), przymierze (w kontekście przebaczenia i wieczności), miłość (w kontekście objawienia, zbawienia i modlitwy) i życie wieczne (w kontekście sądu, nagrody/kary i zmartwychwstania).

Trzeci rozdział to zmiana perspektywy, bowiem autorka skupiła się w nim na relacji synostwa jaka zachodzi pomiędzy Jezusa, a Bogiem Ojcem. Nie dziwi zatem jego tytuł: „Jezus jako Syn Boga”. Składa się on z trzech paragrafów: Syn w łonie Ojca (J 1,18), ja i Ojciec jedno jesteśmy (J 10,30), otocz swego Syna chwałą, aby Syn Ciebie nią otoczył (J 17,1). Należy zauważyć, że każdy z paragrafów posiada stałą strukturę: analiza literacka (w tym krytyka tekstu), analiza egzegetyczna i analiza teologiczna. Ta zmiana perspektywy z relacji Ojciec – Syn (ojcostwo) na relację Syn – Ojciec (synostwo) ma swoje konsekwencje w czwartym rozdziale.

W czwartym rozdziale przedstawiona została relacja synostwa, ale tym razem uczniów jako dzieci Boga. W oparciu o trzy wybrane teksty (J 1,12-13; 3,3-5; 17,20-21) Siostra Dorota Chwiła omówiła w trzech paragrafach zagadnienia dzieci w mocy Słowa, nowe narodziny i jedności dzieci Bożych. Analiza każdego z tekstów oparta została na stałej strukturze: analiza literacka (krytyka tekstu, tekst i tłumaczenie, kontekst i gatunek literacki), analiza egzegetyczna, analiza teologiczna. Należy zauważyć, że analiza egzegetyczna została oparta na strukturze tekstu, którą autorka wskazuje w badaniach wstępnych, zaś analiza teologiczna została uporządkowana według odkrytych w egzegezie tematów teologicznych.

Temat pracy został sformułowany prawidłowo, precyzyjnie i poprawnie metodycznie, ze wskazaniem ram przedmiotowych ogólnych (*Ojcostwo Boga w Ewangelii Janowej w kontekście Targumu Neofiti 1*) i szczegółowych, wyjaśnionych w podtytule (*Analiza egzegetyczno-teologiczna*). Już sam tytuł wskazuje na przedmiot podjętych przez autorkę badań. Z jednej strony chodzi o analizę tekstów Ewangelii według św. Jana w kontekście relacji ojcostwa i synostwa. Z drugiej strony chodzi o analizę tekstów Targumu Neofiti 1 w podobnym kontekście. Należy pochwalić autorkę za odwagę podjęcia się tematu, tym bardziej, że jego opracowanie wymagało umiejętności poruszania się w więcej niż tylko jedna dyscyplina naukowa. Należało bowiem wykazać się znajomością tak Ewangelii według św. Jana, jak i Targumu Neofiti 1.

Powód, dla którego autorka zajęła się zagadnieniem postawionym w tytule, został przez nią wskazany we wstępie do pracy: „W tym kontekście rodzi się wiele pytań: czy literatura targumiczna miała wpływ na przekaz zawarty w Ewangelii Janowej? Jeśli tak, to co o tym świadczy? W jaki sposób znajomość tradycji targumicznych przez pierwszych wyznawców Jezusa żydowskiego pochodzenia oddziaływała na Janowe przedstawienie ojcostwa Boga? Co było przyczyną ukazania tak bliskiej relacji Ojca i Syna, ale też Ojca i uczniów w czwartej Ewangelii? Na ile tradycje zawarte w Targumie Neofiti 1 umożliwiają głębsze zrozumienie kluczowych tematów teologicznych w Ewangelii św. Jana? W jaki sposób pozwalają one wspólnocie Janowej uwierzyć w Jezusa jako Mesjasza i Syna Bożego oraz zobaczyć w Nim oblicze Boga Ojca? Prezentowana dysertacja jest próbą odpowiedzi na te pytania. Celem niniejszej pracy jest zatem ukazanie ojcostwa Boga w Ewangelii Janowej w kontekście Targumu Neofiti 1. Zamiarem autora jest również wskazanie na teologiczne implikacje badań porównawczych” (str. 20).

2. Ocena metodyczna

Struktura rozprawy jest poprawna i jasna, o czym wspominałem już wyżej. Dodatkowo zauważmy, że została ona wyjaśniona przez autorkę we wstępie (str. 27-28).

Oceniając pracę s. Doroty Chwiły należy najpierw odpowiedzieć na pierwsze pytanie metodologiczne: co w omawianej dziedzinie zrobiono dotychczas i jakie zostały osiągnięte wyniki? Autorka jest w pełni świadoma jakie dotychczas osiągnięto wyniki w dziedzinie badań nad zagadnieniem ojcostwa tak w Ewangelii według św. Jana, jak i w Targumie Neofiti 1, co pokazała we wstępie (str. 23-26). Odpowiadając na pierwsze pytanie metodologiczne zaznaczyć jeszcze należy, że s. Dorota Chwiła doskonale orientuje się nie tylko w zagadnieniach biblijnych poruszanych w literaturze polskiej, lecz również obcojęzycznej (przytacza mnóstwo opracowań tak polskich jak i zagranicznych). Niewątpliwą zaletą tej części pracy jest bardzo trafne uporządkowanie analizy pojęcia „ojciec” w pierwszym rozdziale według terminologii oraz kontekstów modlitewnego, woli Ojca i pojednania z Ojcem. Podobnie rzecz dotyczy analizy terminu *memra* według terminologii oraz kontekstów objawienia, zbawienia i modlitwy.

Kolejnym pytaniem metodologicznym, na które trzeba odpowiedzieć to: w jaki sposób s. Dorota Chwiła opracowała temat, czyli w jaki sposób prowadziła dyskurs badawczy?

Swoje badania autorka rozpoczyna od bardzo obszernego wprowadzenia metodologicznego (11 stron). Jest to bardzo poprawne metodyczne ukazanie takich zagadnień wstępnych jak postawienie problemu badawczego, zaprezentowanie stanu badań na temat ojcostwa Boga w Czwartej Ewangelii i w Targumie Neofiti 1. Następnie odpowiada w kolejnych czterech rozdziałach na postawione we wstępie pytania badawcze. Jak sama zauważa: „Prezentowana praca składa się z czterech rozdziałów. Pierwszy i drugi koncentrują się na ogólnym przedstawieniu idei ojcostwa Boga w Targumie Neofiti 1 i Ewangelii Janowej. Jak można z łatwością zauważyć posiadają one paralelną strukturę, by wyraźniej ukazać podobieństwa. Dwa kolejne podejmują się analizy wybranych wersetów czwartej Ewangelii w kontekście omawianego targumu. Również w tym przypadku można dostrzec podobną strukturę obu rozdziałów wynikającą z założeń przyjętej metody historyczno-krytycznej i egzegezy teologicznej” (str. 27).

Niewątpliwymi zaletami rozdziału pierwszego i drugiego jest bardzo dobre zaprezentowanie ogólnego planu rozdziału pierwszego (str. 37) i drugiego (str. 109). Dużą zaletą kolejnej części pracy jest także daleko posunięty rygorizm prowadzonych analiz w rozdziałach trzecim i czwartym, z uwzględnieniem etapów wstępnych (krytyka tekstu, kontekst i określenie gatunku literackiego) oraz egzegezy właściwej, czyli wyjaśnienia tekstu w kontekście omawianego zagadnienia, czyli ojcostwa Boga oraz dziecięstwa Bożego. A także wydobywanie zagadnień teologicznych na zakończenie analizy poszczególnych perykop. Należy odnotować, że ogromną zaletą krytyki tekstu przeprowadzonej w rozdziale trzecim, są konkluzje autorki, w których podaje lekturę pierwotną, najbliższą oryginałowi. Wydaje się to oczywiste, ale pominięcie tego rodzaju konkluzji zdarzało się nawet największym badaczom tekstów biblijnych. Odnotować jednak należy, że pewnym mankamentem pracy są długości podsumowań trzeciego i czwartego rozdziału, które na str. 249 i 309-310 mogły by być nieco dłuższe. Poza tym, tytuły paragrafów w rozdziale trzecim, to cytaty zaczerpnięte z analizowanych tekstów. Myślę, że lepszym zabiegiem byłoby nadanie im tytułów, które nie są cytataми, jak w rozdziale czwartym.

Zakończenie pracy stanowi podsumowanie osiągniętych przez autorkę wyników analizy tematu ojcostwa w Ewangelii wg św. Jana i w Targumie Neofiti 1. Szczególnie interesujące jest podsumowanie zawarte na str. 313-314. Autorka przedstawiła wiele podobieństw między Czwartą Ewangelią a Targumem Neofiti 1, które wyrażają się w tytułach przyznanych Jezusowi: Słowo, światłość, Bóg, przebywający w łonie Ojca, objawiciel Ojca, posłany, „Ja Jestem”. Drugą grupą są tytuły przyznane uczniom Jezusa: dzieci Boga, narodzeni z Ducha, wspólnota charakteryzowana przez jedność, wspólnota świadcząca o Ojcu.

Mam jeszcze drobną uwagę metodyczną do bibliografii. W części poświęconej źródłom, raczej zrezygnowałbym z umieszczania tam tłumaczeń. Raczej utworzyłbym odrębną grupę zatytułowaną np. „Konsultowane tłumaczenia”.

Dla dobra i jakości ewentualnego wydania dysertacji drukiem podaję dość szczegółowe uwagi edytorskie. Na str. 17 mamy przywołanie dokumentu *Verbum Domini*. Może warto dać pełen opis, a przynajmniej wskazać, że chodzi o adhortację posynodalną. Na str. 19, 29, 124, 135, 140, 161, 176, 181 itd. Autorka posługuje się określeniem „Jan ewangelista”. Chyba raczej powinno być „Jan Ewangelista”, bo to jest imię własne. Z kolei na str. 21 doktorantka posługuje się zwrotem „*Volksbibel*”. Raczej pomijałbym tego rodzaju dopowiedzenia, bo one niewiele wnoszą, zwłaszcza w kontekście pracy pisanej w języku polskim. S. Dorota Chwiła na str. 67 pisze:

„odpowiednikiem hebrajskiego *kbod*. Który występuje w Biblii hebrajskiej”. Termin hebrajski raczej na pewno będzie występował w Biblii Hebrajskiej. Na str. 82 mamy zwrot „w perspektywie”, który ostatnimi czasy jest dość często używany w języku mówionym. Jednak nie jest zwrotem poprawnym, bo rzeczy widzi się „z perspektywy”. Na str. 105, 125, 133, 136 x2, 137, 138, 143, 145, 148, 150 x2, 151, 156 x2, 161, 165, 166 x2, 168, 169, 171, 172, 174 x2, 176, 181, 182, 186, 188, 189x3 itd. Autorka posługuje się pisownią „czwarta Ewangelia”. Powinno chyba jednak być „Czwarta Ewangelia”, to raczej imię własne niż określenie porządkowej kolejnej Ewangelii. Podobnie rzecz ma się z pisownią „czwarty ewangelista” (zob. np. str. 141 i 157). Ja pisałbym raczej „Czwarty Ewangelista”, to imię własne, a nie czwarty z kolei ewangelista.

Drobne uwagi podane wyżej w niczym nie umniejszają wartości poprawności metodycznej rozprawy. Uwzględnienie ich sprawiłoby, że praca stałaby się jeszcze bardziej czytelna dla odbiorcy.

3. Ocena merytoryczna

Praca s. Doroty Chwiły pod względem merytorycznym nie budzi zastrzeżeń. Została bardzo dobrze przeprowadzona w oparciu o źródła, jakimi są teksty Ewangelii według św. Jana oraz teksty Targumu Nefiti 1.

Podstawową zaletą pracy jest rygorystyczny w przeprowadzeniu badań. Najpierw bowiem autorka zrobiła w pierwszym rozdziale (str. 31-35) bardzo dobre wprowadzenie prezentujące użycie terminu „ojciec” w Starym Testamencie oraz w literaturze rabinicznej. Przedstawienie Boga jako Ojca w Targumie Nwefiti 1 w pierwszym rozdziale pozwoliło autorce w pełni kompetentnie na omówienie tego zagadnienia w rozdziale drugim. Trochę szkoda, że w zakończeniu tego rozdziału (str. 188) nie pokusiła się o jakieś konkretne wnioski, których nie brakowało w jej analizie, a jedynie powtórzyła prezentację rozdziału i poszczególnych etapów badawczych, które w nim podjęła.

Niewątpliwą zaletą merytoryczną rozprawy, zwłaszcza w rozdziałach trzecim i czwartym jest nie tylko przeprowadzenie egzegezy wybranych tekstów, lecz także podanie (w każdym przypadku!!) wniosków teologicznych, które pozwalają na odkrycie obrazu ojcostwa Boga w obu analizowanych dokumentach. Tutaj jednak mam jedną uwagę. W rozdziałach III i IV doktorantka dokonuje wyboru pewnych tekstów, które traktują o Jezusie jako Synu Boga oraz o uczniach jako dzieciach Boga. Oczywiście fragmenty te są reprezentatywne dla omawianych zagadnień. Brakło mi jednak merytorycznego wyjaśnienia wyboru tych, a nie innych tekstów, bo stwierdzenie, że chodzi o teksty w kontekście analizowanego targumu (str. 27) może się okazać niewystarczające.

Jeszcze jedną zaletą rozprawy jest całościowe i absolutnie nowatorskie pod względem badawczym, ukazanie zagadnienie ojcostwa Boga oraz Synostwa Jezusa w stosunku do Boga, a także synostwa Jego uczniów.

4. Pytania

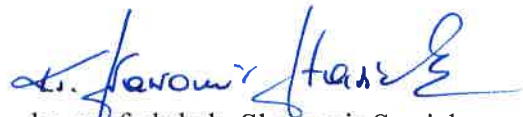
Na początku drugiego rozdziału doktorantka dość mocno podkreśliła fakt, że w Ewangelii Jana jest mocno obecny temat relacji ojcostwa i synostwa pomiędzy Jezusem a Bogiem Ojcem. Czy mogłaby Siostra przybliżyć nam to zagadnienie? Szczególnie znaczenie terminu *īdīoç*.

Na str. 127-128 doktorantka pisze na temat znaczenia terminu „Logos” w Ewangelii św. Jana. Czy mogłaby nam Siostra przybliżyć zagadnienie podwójnego znaczenia jakie Jan nadaje pojęciu logos?

5. Klauzula

Stwierdzam, że rozprawa doktorska s. mgr-lic. Doroty Katarzyny Chwiły, pod tytułem *Ojcostwo Boga w Ewangelii Janowej w kontekście Targumu Neofiti 1. Analiza egzegetyczno-teologiczna*, napisana pod kierunkiem ks. prof. Mirosława Stanisława Wróbla, spełnia wszystkie wymogi stawiane rozprawom doktorskim z dziedziny nauk teologicznych, w dyscyplinie nauki biblijne (*Ustawa o szkolnictwie wyższym z 20.07.2018 r. z późniejszymi poprawkami, art.187*). Podane wyżej uwagi w żaden sposób nie podważają wysokiej jakości pracy pod względem metodycznym i merytorycznym. Wobec powyższego oceniam rozprawę na bardzo dobry i wnioskuje o przystąpienie do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Wrocław, 12 listopada 2024 r.

ks. prof. dr hab. Sławomir Stasiak
PWT Wrocław